

Presenting a Paradigmatic Model for Empowering Entrepreneurial Skills with a Special Focus on People with Physical and Motor Disabilities

Ayoub Pazhouhan¹ , Mosayeb Mohammadi²

1- Assistant Professor, Department of Public Administration, Payame Noor University, Tehran, Iran.

2- Department of Business Administration, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Receive:

09 December 2024

Revise:

06 February 2025

Accept:

13 March 2025

Keywords:

Entrepreneurship,
Disability,
Physical and motor
disabilities,
Empowerment,
Entrepreneurial skills.

Abstract

The aim of this study is to present a paradigmatic model for empowering entrepreneurial skills of people with physical and motor disabilities. The research method is fundamental in terms of its purpose, and qualitative in terms of its implementation method. The statistical population of the study is 14 academic experts, welfare experts, and disabled people with entrepreneurial capabilities in Kermanshah province. The samples were selected using purposive sampling. Data collection was carried out through semi-structured interviews. The data analysis and coding method and MAXQDA software were used to analyze the research data. The results of the study showed that the model designed with 21 indicators, including causal conditions (networking and innovation, financial and legal support, appropriate facilities and infrastructure, education and skills training), background conditions (economic changes, awareness and acceptance, government policies and laws, socio-economic), intervening conditions (environmental and natural factors, civil institutions, individual and psychological factors, social and cultural changes), the central category (empowering the entrepreneurial skills of people with physical and motor disabilities), strategies (assessment programs, designing for specific markets, developing soft skills, promoting cooperative models and creating specific platforms), and consequences (increasing economic independence, improving the quality of life, and economic developments) explained the factors affecting the empowerment of the entrepreneurial skills of people with physical and motor disabilities. The results of the study showed that empowering the entrepreneurial skills of people with disabilities can be carried out through targeted and comprehensive training programs, which leads to the promotion of technical and managerial skills, strengthening soft skills, and improving entrepreneurship in people with disabilities.

Please cite this article as (APA): Pazhouhan, A. and Mohammadi, M. (2025). Presenting a Paradigmatic Model for Empowering Entrepreneurial Skills with a Special Focus on People with Physical and Motor Disabilities. *Journal of value creating in Business Management*, 5(3), 282-305.

<https://doi.org/10.22034/jvcbm.2025.493175.1465>

Authors retain the copyright and full publishing rights.

Published by Research Center of Resource Management Studies and Knowledge-Based Business. This article is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Publisher: Research Center of Resource Management Studies and Knowledge-Based Business

Corresponding Author: Ayoub Pazhouhan

Email: pazhouhan@pnu.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

Employment is often considered one of the most central areas for creating social security and participation of people with disabilities in society. However, people with disabilities are often far from the labor market around the world (Norstedt & Germundsson, 2021). According to the International Labor Organization, people with disabilities constitute approximately 15 percent of the world's population, and approximately 80 percent of them are of working age. The lack of access of many people with disabilities to higher education or entrepreneurial opportunities has led to their exclusion from social, economic, and political activities (Hsieh et al., 2019). Furthermore, the first World Disability Report published by the World Bank and the World Health Organization indicates that people with disabilities face higher rates of poverty and fewer economic opportunities than people without disabilities (Mang'eni, 2021). Since people with disabilities often face challenges in entering the labor market, entrepreneurship is often seen as an opportunity for them to gain employment and income (Norstedt & Germundsson, 2021). Over the past two decades, entrepreneurship has received serious attention as a poverty alleviation approach to address the prevalence of unemployment and underemployment among people with disabilities. According to statistics, a higher percentage of people with disabilities are engaged in entrepreneurial activity compared to the general population. The reason for the tendency of people with disabilities to entrepreneurship and self-employment is the lack of alternative employment opportunities (Caldwell et al., 2016).

According to statistics from the General Welfare Department of Kermanshah Province, 46,000 disabled people live in Kermanshah Province, which is higher than the national average. Of these, 24,975 live in urban areas and the rest in rural areas. Of these, only a small number, 1,587 or 4 percent, are employed, while the rest, 2,350 or 6 percent, are disabled, 203 or 0.5 percent are retired, and the majority, 27,712 or 68.83 percent, are unemployed (Kermanshah Welfare Department, 2018). These statistics indicate that the unemployment rate of disabled people in Kermanshah Province is disproportionately high, and disabled people face greater challenges and obstacles to employment and entrepreneurship due to limited job and entrepreneurship opportunities and deprivations from financial and development resources and facilities. Therefore, despite the attention paid to the issue of entrepreneurial empowerment of the disabled at the global level and the conduct of some research in this field, studies in this field have been neglected at the domestic level, and except in a few cases, the issue of entrepreneurial empowerment of the disabled and the identification of its enabling factors have not been studied and investigated. Thus, the weakness of systematic and exploratory studies using a qualitative approach in this field is evident, and this indicates a major theoretical and research gap in this field. On the other hand, studies in the field of entrepreneurial empowerment of the disabled show that a comprehensive model that includes all the factors in this field has not been conducted so far, and conducting this research can reduce the theoretical gaps in this field and enrich the research literature in it. The present study was conducted with the aim of systematically examining and presenting and explaining a comprehensive paradigmatic model. Accordingly, the present study seeks to answer the question: What are the main influential components, consequences, and strategies for empowering the entrepreneurial skills of people with disabilities? What is the paradigmatic model for empowering the entrepreneurial skills of people with disabilities?

Theoretical Framework

The World Health Organization defines disability as a complex phenomenon resulting from the interaction between individual characteristics and the social environment, and defines people with disabilities as people who have long-term physical, mental, intellectual or sensory impairments which, in interaction with various barriers, may hinder their full and effective participation in society on an equal basis with others (Barba-Sánchez et al., 2024). Disability is both a cause and a consequence of poverty. People with disabilities are disadvantaged in terms of education and finding suitable employment, which results in poverty. The living conditions of poor people can also lead to some form of disability. People with disabilities may be of different types and have diverse abilities and interests; but they all experience a common problem, which is their economic deprivation due to disability. The adverse impact of disability on education and employment has been confirmed by various researchers, and encouraging entrepreneurship among people with disabilities has been suggested to achieve faster and better economic integration (Uddin & Jamil, 2020).

Vala et al., (2023), in examining the relationship between personal and environmental barriers and entrepreneurship among people with disabilities in Yazd province, concluded that personal and environmental barriers have a significant relationship with entrepreneurship among people with disabilities, and self-confidence plays a moderating role in the relationship between personal barriers and entrepreneurship among people with disabilities. According to Mang'eni (2021), the most important drivers of entrepreneurship growth among people with disabilities in Kenya are government support, entrepreneurship training, and social support; while lack of trust in government institutions, lack of infrastructure, and lack of financial support are the most important deterrents.

Barba-Sánchez et al., (2024), in their research, answered the question of how entrepreneurship creates life satisfaction among people with intellectual disabilities. They concluded that entrepreneurship of people with intellectual disabilities who have become entrepreneurs has a positive effect on their quality of life, job satisfaction, and life satisfaction.

Research Methodology

The present research is fundamental in terms of purpose and qualitative in terms of approach, and is exploratory and data-based. The research community consisted of academic experts, experts from the General Directorate of Welfare, and physically and motorically disabled entrepreneurs in Kermanshah province. To determine the research samples, a theoretical and purposive sampling method was used. The criterion for determining the sample size was the fulfillment of the theoretical saturation rule, which was achieved after 14 interviews. Semi-structured and in-depth interviews were used to collect research data. Based on the data-driven method, the research analysis process was carried out simultaneously with data collection in three stages of open, axial and selective coding. In order to ensure the validity, validation, accuracy and robustness of the research data, Lincoln and Guba's four criteria were used (Lincoln & Guba, 1985). To measure reliability, the test-retest reliability method was used.

Research findings

MAXQDA software was used to analyze the data through coding. The results of the research showed that the designed model with 21 indicators including causal conditions (networking and innovation, financial and legal support, appropriate facilities and infrastructure, education and skills training), background conditions (economic changes, awareness and acceptance, government policies and laws, socio-economic), intervening conditions (environmental and natural factors, civil institutions, individual and psychological factors, social and cultural

changes), the central category (empowering the entrepreneurial skills of people with physical and motor disabilities), strategies (assessment programs, designing for specific markets, developing soft skills, promoting cooperative models and creating specific platforms), and consequences (increasing economic independence, improving the quality of life and economic developments) explained the factors affecting the empowerment of the entrepreneurial skills of people with physical and motor disabilities.

Conclusion

The main goal of this study was to conceptualize, design, and explain a paradigmatic model for empowering entrepreneurial skills with a special focus on people with physical and motor disabilities, using a qualitative research method and a data-based approach. The results of the study showed that the model designed with 21 indicators, including causal conditions (networking and innovation, financial and legal support, appropriate facilities and infrastructure, education and skills training), background conditions (economic changes, awareness and acceptance, government policies and laws, socio-economic), intervening conditions (environmental and natural factors, civil institutions, individual and psychological factors, social and cultural changes), the central category (empowering the entrepreneurial skills of people with physical and motor disabilities), strategies (assessment programs, designing for specific markets, developing soft skills, promoting cooperative models and creating specific platforms), and consequences (increasing economic independence, improving the quality of life, and economic developments) explained the factors affecting the empowerment of the entrepreneurial skills of people with physical and motor disabilities. The results of this study are consistent with the evidence in the studies of Vafaei et al., (2021), Nakhaee et al., (2023), Vala et al., (2023), Talaie et al., (2023), Salamzadeh et al., (2020), Mang'eni (2021), Amwe & Dala (2023), and Barba-Sánchez et al., (2024).

Based on the research findings, practical suggestions are presented as follows. In order to apply and implement strategies to empower the entrepreneurial skills of the disabled, it is suggested that managers of responsible organizations such as the Welfare Department and the Relief Committee pay attention to the paradigmatic model extracted from the research and its components, especially the causal factors, contextual factors, and identified strategies. The results of this research can be a basis for managers and policymakers to plan to improve the entrepreneurial capabilities and skills of the disabled. Also, creating an online networking platform specifically for disabled entrepreneurs that includes discussion forums, online meetings, and training courses in the field of innovation and entrepreneurship can be productive in this regard. It is also suggested that a joint investment fund be launched in cooperation with the government and the private sector that specifically provides low-interest loans with long-term repayment to disabled entrepreneurs.

ارائه الگوی پارادایمی توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه با نگاه ویژه به افراد دارای معلولیت‌های جسمی و حرکتی

ایوب پژوهان^۱، مصیب محمدی^۲

۱- استادیار، گروه مدیریت دولتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

۲- گروه مدیریت بازرگانی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

چکیده

هدف پژوهش حاضر ارائه الگوی پارادایمی توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه افراد دارای معلولیت جسمی و حرکتی می‌باشد. روش پژوهش با توجه به هدف آن، بنیادی و از حیث شیوه اجرا، کیفی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش ۱۴ نفر از خبرگان دانشگاهی، صاحب‌نظران بهزیستی و معلولان با توانمندی‌های کارآفرینی در استان کرمانشاه می‌باشد. نمونه‌ها با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. گردآوری داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته صورت گرفت. برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش از روش داده بنیاد و کدگذاری و نرم‌افزار MAXQDA استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد که الگوی طراحی شده با ۲۱ شاخص که شامل شرایط علی (شبکه‌سازی و نوآوری، حمایت مالی و قانونی، تسهیلات و زیرساخت‌های مناسب، آموزش و مهارت‌آموزی)، شرایط زمینه‌ای (تغییرات اقتصادی، آگاهی و پذیرش، سیاست‌ها و قوانین دولتی، اقتصادی-اجتماعی)، شرایط مداخله‌گر (عوامل محیطی و طبیعی، نهادهای مدنی، عوامل فردی و روان‌شناختی، تغییرات اجتماعی و فرهنگی) مقوله محوری (توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه معلولین جسمی و حرکتی)، راهبردها (برنامه‌های ارزیابی، طراحی برای بازارهای خاص، توسعه مهارت‌های نرم، ترویج مدل‌های تعاونی و ایجاد پلتفرم‌های خاص)، پیامدها (افزایش استقلال اقتصادی، بهبود کیفیت زندگی و تحولات اقتصادی) تبیین‌کننده عوامل تأثیرگذار بر توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه معلولین جسمی و حرکتی بودند. نتایج پژوهش نشان داد که توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه معلولین می‌تواند از طریق برنامه‌های آموزشی هدفمند و فراگیر انجام شود که این امر منجر به ارتقاء مهارت‌های فنی و مدیریتی، تقویت مهارت‌های نرم و بهبود کارآفرینی در معلولین می‌گردد.

تاریخ دریافت: ۱۹ آذر ۱۴۰۳

تاریخ بازنگری: ۱۸ بهمن ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۲۳ اسفند ۱۴۰۳

کلید واژه‌ها:

کارآفرینی، معلولیت، معلولیت‌های جسمی و حرکتی، توانمندسازی، مهارت‌های کارآفرینانه

لطفاً به این مقاله استناد کنید (APA): پژوهان، ایوب و محمدی، مصیب. (۱۴۰۴). ارائه الگوی پارادایمی توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه با نگاه ویژه به افراد دارای معلولیت‌های جسمی و حرکتی. فصلنامه ارزش آفرینی در مدیریت کسب و کار. ۳(۳). ۲۸۲-۳۰۵.

https://doi.org/10.22034/jvcbm.2025.493175.1465

Authors retain the copyright and full publishing rights.
Published by Research Center of Resource Management Studies and Knowledge-Based Business. This article is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

ناشر: مرکز پژوهشی مطالعات مدیریت منابع و کسب و کار دانش محور

نویسنده مسئول: ایوب پژوهان

ایمیل: pazhouhan@pnu.ac.ir

مقدمه

اشتغال اغلب به عنوان یکی از محوری‌ترین زمینه‌ها برای ایجاد امنیت اجتماعی و مشارکت معلولین در جامعه در نظر گرفته می‌شود. با این حال، در سراسر جهان افراد دارای معلولیت، اغلب دور از بازار کار هستند (Norstedt & Germundsson, 2021). بر اساس گزارش سازمان بین‌المللی کار، افراد دارای معلولیت تقریباً ۱۵ درصد از جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند و تقریباً ۸۰ درصد آن‌ها در سن کار هستند. عدم دسترسی بسیاری از افراد معلول به تحصیلات بالاتر یا فرصت‌های کارآفرینی، منجر به محرومیت آن‌ها از فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی شده است (Hsieh et al., 2019). افزون بر این، اولین گزارش جهانی معلولین که از سوی بانک جهانی و سازمان بهداشت جهانی منتشر شده است حاکی از این است که افراد معلول با نرخ‌های بالاتر فقر روبرو هستند و فرصت‌های اقتصادی کمتری در مقایسه با افراد بدون معلولیت در اختیارشان قرار می‌گیرد (Mang'eni, 2021). از آنجایی که افراد دارای معلولیت اغلب برای ورود به بازار کار با چالش‌هایی مواجه هستند، کارآفرینی اغلب به عنوان فرصتی برای کسب شغل و درآمد برای آن‌ها در نظر گرفته می‌شود (Norstedt & Germundsson, 2021). کارآفرینی می‌تواند مزایا و فرصت‌هایی را برای برآوردن الزامات مربوط به معلولیت و ارائه برنامه‌های کاری انعطاف‌پذیر ارائه دهد. افزون بر این، کارآفرینی می‌تواند سطح بیشتری از خودمختاری، استقلال، انتخاب و رضایت را برای معلولین به ارمغان آورد. علی‌رغم افزایش تأکید بر حمایت از افراد دارای معلولیت، محققان طیف وسیعی از چالش‌های سیستمی را شناسایی کرده‌اند. از جمله این چالش‌ها می‌توان به مواردی نظیر ساختارهای مالی دولتی که کارآفرین را دلسرد می‌کند، دسترسی محدود به کارآفرینی و حمایت از کارآفرینی، و به طور بالقوه چالش‌های مرتبط با بانک‌ها، مشتریان و تأمین‌کنندگان (Dakung et al., 2023). همچنین زنان و افراد معلول در کارآفرینی خود با موانع متعددی نظیر موضوع دسترسی به منابع مالی، پشتیبانی و سایر منابع مواجه هستند (Vaddepalli & Vishwanath, 2025). محققان در بررسی چالش‌های کارآفرینی کارآفرینان معلول در کشورهای در حال توسعه، نشان دادند که توجه به نقش دولت و اصلاح نگرش‌های اجتماعی برای افزایش فعالیت‌های اقتصادی معلولان با تجویز راهکارهای بومی برای کاهش چالش‌ها در فرآیند کارآفرینی، اولاً منجر به حضور آن‌ها در چرخه اقتصادی و نفوذ اجتماعی می‌شود و ثانیاً برای توسعه کارآفرینان معلول، خوداشتغالی و ایجاد تجربه در معلولان، حائز اهمیت است (Salamzadeh et al., 2020). از این رو، در طی دو دهه گذشته، کارآفرینی به عنوان یک رویکرد فقرزدایی جهت مقابله با شیوع بیکاری و اشتغال ناقص افراد معلول، مورد توجه جدی قرار گرفته است. براساس آمارها درصد بالایی از افراد معلول در مقایسه با جمعیت عمومی دارای فعالیت کارآفرینی هستند. دلیل گرایش معلولین به کارآفرینی و خوداشتغالی، کمبود فرصت‌های شغلی جایگزین است. به عبارت دیگر، خوداشتغالی و کارآفرینی معلولین لزوماً به دلیل علاقه، مهارت یا اشتیاق آن‌ها برای شروع یک کار نیست (Caldwell et al., 2016). توانمندسازی کارآفرینانه معلولین، اغلب با آموزش کارآفرینی آغاز می‌شود. با این حال، چنین آموزش‌هایی تا حد زیادی برای افراد دارای معلولیت غیر قابل دسترس است. بنابراین، پتانسیل کارآفرینی آن‌ها مغفول باقی می‌ماند. توانمندسازی کارآفرینانه می‌تواند شامل بسیاری از فعالیت‌های مختلف باشد؛ از شروع یا گسترش یک کسب و کار تا تغییر استراتژی کسب و کار، سبک رهبری یا ساختار اجتماعی. در همه موارد، این تلاش‌ها اغلب فرصت‌های شغلی بیشتری ایجاد می‌کنند و مشکلات اجتماعی معلولین را حل می‌کنند، بیکاری معلولین را کاهش می‌دهند و به طور بالقوه، به حاشیه رانده شدن معلولین در

جامعه را ریشه کن می کنند (Tiasakul et al., 2024). افراد معلول زیادی وجود دارند که به دلیل تبعیض و برداشت‌های منفی متفاوت از سوی کارفرمایان در بازار کار، مجبور به کارآفرینی می‌شوند (Mang'eni, 2021). افزون بر این، عواملی که بیشتر بر تصمیمات معلولین برای کارآفرین شدن تأثیر می‌گذارد، خودکوفایی، خودمختاری، آزادی و استقلال است (Barba-Sánchez et al., 2024). در همین راستا، یافته‌های مطالعات حاکی از این است که افراد دارای معلولیت انگیزه‌های مختلفی برای کارآفرینی دارند. از جمله این انگیزه‌ها می‌توان به مواردی از قبیل دلایل اقتصادی، مستقل بودن و توانایی تصمیم‌گیری در مورد الگوهای کاری خود، جلوگیری از تبعیض، توسعه شخصی و مشارکت مثبت در زندگی دیگران اشاره نمود (Norstedt & Germundsson, 2021). کارآفرینی یکی از معدود راهبردهایی است که برای ایجاد ارتباطات اجتماعی جدید در دسترس افراد معلول است. ماهیت ناتوانی، محدودیت‌هایی را بر کارآفرینان معلول تحمیل می‌کند که بر ماهیت، پویایی و عملکرد کارآفرینی آن‌ها تأثیر می‌گذارد. افراد نزدیک به کارآفرینان معلول، خواه شریک، والدین، خانواده، دوستان، مراقبین یا خدمتکاران حقوق‌بگیر باشند، نقش مهمی در حمایت، تأمین مالی و کمک به کارآفرینی آن‌ها دارند. بسیاری از کارآفرینان معلول برای مشارکت در کسب و کار خود به این افراد مهم متکی هستند (Darcy et al., 2023). در راستای توانمندسازی کارآفرینانه معلولین جسمی و حرکتی، یکی از رویکردهایی که می‌تواند روی افزایش کیفیت زندگی افراد معلول و خانواده‌هایشان، رفع نیازهای اساسی آن‌ها، حصول اطمینان از فراگیرسازی و مشارکت افراد معلول و خانواده‌های آن‌ها تأثیرگذار باشد، رویکرد توان‌بخشی مبتنی بر جامعه است (Raj & Thomas, 2015). با توجه به مطالبی که ذکر گردید، معلولیت، خوداشتغالی و کارآفرینی هنوز حوزه تحقیقاتی نسبتاً محدودی را تشکیل می‌دهند (Norstedt & Germundsson, 2021) و مطالعه افراد معلول کارآفرین، یک زمینه تحقیقاتی مغفول مانده است (Darcy et al., 2023). بنابراین، کارآفرینی و اشتغال معلولین، یکی از مشکلات و معضلاتی است که اگر چه محققان، تا حدودی آن را بررسی کرده‌اند، اما از دیدگاه کارآفرینی تاکنون به طور جدی و در حد مناسب مورد بررسی قرار نگرفته است (Ebrahiminejad et al., 2016). با توجه به این که کارآفرینی به عنوان یک رویکرد مناسب برای افراد معلول، نتایج مثبتی به همراه دارد، اما در مقایسه با سایر راهبردهای سیاست بازار کار مورد مطالعه قرار نگرفته است (Barba-Sánchez et al., 2024). در ایران تعداد افراد دارای معلولیت تحت پوشش خدمات بهزیستی ۱،۵۰۰،۵۳۹ نفر هستند که تعداد ۳۶۰،۲۱۹ نفر دارای معلولیت خفیف، تعداد ۴۶۷،۳۵۳ نفر دارای معلولیت متوسط، تعداد ۵۶۷،۳۴۸ نفر دارای معلولیت شدید و تعداد ۱۰۵،۶۱۹ نفر دارای معلولیت خیلی شدید هستند (National Welfare Organization, 2023). همچنین، بر اساس آمار اداره کل بهزیستی استان کرمانشاه، ۴۶ هزار معلول در استان کرمانشاه زندگی می‌کنند که این میزان از میانگین کشوری بالاتر است. از این تعداد ۲۴۹۷۵ نفر در مناطق شهری و مابقی در مناطق روستایی زندگی می‌کنند. از این تعداد فقط تعداد اندکی شامل ۱۵۸۷ نفر معادل ۴ درصد شاغل هستند و سایر آن‌ها شامل ۲۳۵۰ نفر معادل ۶ درصد از کار افتاده، ۲۰۳ نفر معادل ۵/۰ درصد بازنشسته و اکثریت آن‌ها یعنی ۲۷۷۱۲ نفر معادل ۸۳/۶۸ درصد بیکار هستند (Kermanshah Welfare Department, 2018). این آمار مبین این است که در استان کرمانشاه نرخ بیکاری معلولین به طور نامتناسبی بالا است و معلولین، به دلیل محدودیت فرصت‌های شغلی و کارآفرینی و محرومیت‌های ناشی از منابع و امکانات مالی و توسعه‌ای، با چالش‌ها و موانع بیشتری برای اشتغال و کارآفرینی مواجه هستند. بنابراین، علی‌رغم توجه به موضوع توانمندسازی کارآفرینانه معلولین در سطح جهانی و انجام برخی پژوهش‌ها در

این زمینه، در سطح داخلی مطالعات در این زمینه مغفول مانده است و جز در موارد اندکی، موضوع توانمندسازی کارآفرینانه معلولین و شناسایی عوامل بسترساز آن مورد مطالعه و بررسی قرار نگرفته است. لذا، ضعف مطالعات نظام‌مند و اکتشافی با استفاده از رویکرد کیفی در این زمینه مشهود است و این امر بیانگر یک شکاف نظری و تحقیقاتی عمده در این زمینه است. از طرف دیگر، بررسی‌ها در زمینه توانمندسازی کارآفرینانه معلولین نشان می‌دهد که تاکنون الگویی جامع که در بردارنده تمام عوامل در این زمینه باشد؛ انجام نگرفته است و انجام این پژوهش می‌تواند خلاهای تئوریک در این زمینه را کاهش داده و سبب غنای ادبیات پژوهشی در این حیطه گردد. پژوهش حاضر با هدف بررسی نظام‌مند و ارائه و تبیین الگوی جامع پارادایمی انجام شده است. بر همین اساس، پژوهش حاضر در جستجوی پاسخ به این پرسش است که مؤلفه‌های اصلی تأثیرگذار و پیامدها و راهبردهای توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه معلولین کدامند و الگوی پارادایمی توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه معلولین چگونه الگویی است؟

ادبیات نظری

سازمان جهانی بهداشت معلولیت را پدیده‌ای پیچیده و ناشی از تعامل بین ویژگی‌های فردی و محیط اجتماعی تعریف می‌کند و افراد معلول را افرادی تعریف می‌کند که دارای اختلالات جسمی، ذهنی، فکری یا حسی طولانی مدت هستند که در تعامل با موانع مختلف، ممکن است مانع مشارکت کامل و مؤثر آنها در جامعه به صورت برابر با دیگران شود (Barba-Sánchez et al., 2024). معلولیت هم علت و هم نتیجه فقر است. معلولان از نظر تحصیلات و یافتن شغل مناسب عقب مانده‌اند که نتیجه آن فقر است. همچنین شرایط زندگی افراد فقیر می‌تواند منجر به نوعی ناتوانی شود. افراد معلول ممکن است انواع مختلفی داشته باشند و توانایی‌ها و علایق متنوعی داشته باشند؛ اما همه آنها یک مشکل مشترک را تجربه می‌کنند و آن محرومیت اقتصادی آنها به دلیل معلولیت است. تأثیر نامطلوب معلولیت بر آموزش و اشتغال توسط محققان مختلف مورد تأیید قرار گرفته است و تشویق به کارآفرینی در بین معلولان برای دستیابی به یکپارچگی اقتصادی سریع‌تر و بهتر پیشنهاد شده است (Uddin & Jamil, 2020). نتایج مطالعات حاکی این است که افراد دارای معلولیت در کشورهای مختلف و در مقایسه با سایر افراد جامعه، امکانات اولیه زندگی نظیر بهداشت، مسکن، آموزش و کسب و کار مناسب ندارند. وجود این تبعیض‌ها، آثار زیان‌باری بر زندگی فردی و اجتماعی معلولین دارد و اصلی‌ترین چالش زندگی آنهاست. بنابراین، توجه به کسب و کار و نیازهای اجتماعی آنها، یک سیاست عمومی و دغدغه مدیریتی در سطح جهانی است (Vafaei et al., 2021). افراد معلول نه تنها سطح بالاتری از بیکاری را تجربه می‌کنند؛ بلکه به احتمال زیاد با درآمد پایین و تبعیض نیز مواجه می‌شوند. معلولین علی‌رغم معلولیت‌هایی که دارند، تلاش می‌کنند مشارکت خود در فعالیت‌های کارآفرینانه را افزایش دهند. فرض بر این است که این مشارکت آنها در کارآفرینی پاسخی به تبعیض موجود در استخدام باشد. معلولان اغلب با فرض‌هایی از این قبیل که آنها باید از سوی سازمان‌های مرتبط با رفاه اجتماعی حمایت شوند و وابسته به حمایت این سازمان‌ها باشند، روبرو هستند. به دلیل این تصور، بعید به نظر می‌رسد که آنها بتوانند شغلی پیدا و یا شغلی ایجاد کنند. با این حال امروزه ورود معلولین به کارآفرینی افزایش قابل توجهی را نشان می‌دهد. ورود معلولین به کارآفرینی نه تنها گزینه شغلی جایگزین به آنها ارائه می‌دهد؛ بلکه توانایی هدف قراردادن بازارهایی که شانس موفقیت در آنها اندک است را نیز برای آنان فراهم می‌کند؛ زیرا معلولین از تجربیات خود برای ایجاد راه‌حل‌های خلاقانه و ابتکاری برای دیگران با چالش‌های مشابه خودشان استفاده می‌کنند

(Hsieh et al., 2019). افراد دارای معلولیت اغلب به سختی می‌توانند کار دستمزدی پیدا کنند. یکی از راه‌های کسب درآمد، راه‌اندازی کسب و کار شخصی است (Norstedt & Germundsson, 2021). کارآفرینی ممکن است در میان کسانی که کسب و کار خود را راه‌اندازی می‌کنند، مزایای مثبت بیشتری داشته باشد، به ویژه در میان افرادی که ورود به بازار کار برایشان دشوار است. کارآفرینی به‌خودی‌خود ارزش اجتماعی غیر قابل انکاری دارد؛ زیرا به توسعه اجتماعی-اقتصادی زمینه‌ای که در آن اتفاق می‌افتد کمک می‌کند. با این حال، هنگامی که در میان گروه‌های آسیب‌پذیر به ویژه توسعه می‌یابد، تأثیر این ارزش بر جامعه و به ویژه گروه افراد دارای معلولیت غیر قابل سنجش است (Barba-Sánchez et al., 2024).

پیشینه پژوهش

(Vafaei et al., 2021)، در پژوهشی اقدام به ارائه مدل کارآفرینی معلولان با رویکرد خلاقیت و خودشکوفایی نمودند. نتایج پژوهش نشان دادند که شرایط علی (آمادگی برای تغییر، پیچیدگی فرایندهای کارآفرینی و الزامات محیط فرایندهای کارآفرینی) تغییرات مقوله محوری (نگرش‌های رفتاری، نگرش‌های کارگزاران و نگرش‌های ساختاری) را پیش‌بینی می‌کند. شرایط مداخله‌گر (شیوه تفکر مدیران عالی، آگاهی از ابزارهای مختلف و ثبات مدیریتی) و شرایط زمینه‌ای (پارادایم فکری بخش دولتی، مسائل ساختاری فرایندی و قوانین و مقررات) تغییرات راهبردها (تغییرات فرایندی، ارزش‌گذاری و آگاهی‌بخشی کارآفرینی) را پیش‌بینی می‌کند. مقوله محوری تغییرات راهبردها و راهبردها نیز تغییرات پیامدها (خودشکوفایی، نوآوری و خلاقیت و تفکر مدیران جدید) را پیش‌بینی می‌کنند.

(Nakhaee et al., 2023)، در مطالعه‌ای با هدف مرور نقش کارآفرینی اجتماعی بر توانمندسازی و اشتغال معلولین نتیجه گرفتند که فعالیت‌های کارآفرینی اجتماعی منجر به توانمندسازی معلولین در جهت خوداثربخشی و احساس شایستگی شخصی با قدرت انتخاب و مؤثر بودن در افراد معلول می‌شود.

(Vala et al., 2023)، در بررسی رابطه موانع فردی و محیطی با کارآفرینی معلولین استان یزد، نتیجه گرفتند که موانع فردی و محیطی با کارآفرینی معلولین رابطه معناداری دارد و خودباوری در رابطه بین موانع فردی و کارآفرینی معلولین نقش تعدیل‌گری ایفا می‌کند.

(Talaie et al., 2023)، در پژوهشی با هدف سنجش میزان اثربخشی برنامه‌ها و فعالیت‌های انجام شده در زمینه اشتغالزایی پایدار معلولین استان کرمانشاه، به این نتیجه دست یافتند که برنامه‌ریزی متمرکز، پاسخگو نبودن این برنامه‌ها به نیاز معلولین، تشخیص ناصحیح در مددجویان محتاج و نبود انسجام سازمانی در تحلیل گام اول مدل پژوهش و عرضه تسهیلات بر مبنای نیاز، کمبود اعتبارات در تحلیل گام دوم و تبعیض در خدمت‌دهی، همکاری نامناسب سایر ارگان‌ها، نظارت نداشتن بر پرداخت وام و مشکلات مالی مددجویان در تحلیل گام سوم، از جمله عواملی هستند که میزان اثربخشی برنامه‌ها و فعالیت‌های اداره بهزیستی را تحت تأثیر قرار داده است.

در پژوهش‌های خارجی (Salamzadeh et al., 2020)، در بررسی چالش‌های کارآفرینی کارآفرینان معلول در یک کشور در حال توسعه، به این نتیجه دست یافتند که عوامل نهادی، محیطی، توسعه‌ای، اجتماعی و شخصی، به عنوان عوامل علی‌شناسایی شدند.

به زعم (Mang'eni, 2021)، مهم‌ترین پیشران‌های رشد کارآفرینی در میان افراد معلول در کنیا عبارتند از حمایت‌های دولتی، آموزش‌های کارآفرینی و حمایت اجتماعی؛ در حالی که عدم اعتماد نهادهای دولتی، کمبود زیرساخت‌ها و عدم حمایت مالی به عنوان مهم‌ترین بازدارنده‌ها هستند.

در پژوهش (Amwe & Dala, 2023)، شواهد موجود در بررسی توانبخشی اجتماعی-اقتصادی افراد با آسیب بینایی: رویکرد توانبخشی مبتنی بر جامعه، بیانگر این بود که معلولین اگر بخواهند به اعضای کارآمد و کمک‌کننده در جامعه تبدیل شوند و همچنین بهزیستی روانی-اجتماعی کلی خود را بهبود بخشند، تمرکز بر توانبخشی اقتصادی-اجتماعی با استفاده از رویکرد توانبخشی مبتنی بر جامعه اجتناب‌ناپذیر است.

(Barba-Sánchez et al., 2024)، در پژوهش خود به این پرسش که چگونه کارآفرینی رضایت از زندگی را در میان افراد دارای ناتوانی ذهنی ایجاد می‌کند؟ پاسخ دادند و نتیجه گرفتند که کارآفرینی افراد دارای ناتوانی ذهنی که کارآفرین شده‌اند، برای کیفیت زندگی، رضایت شغلی و رضایت از زندگی آن‌ها تأثیر مثبت دارد.

بررسی ادبیات نظری و پیشینه مطالعات انجام شده در داخل و خارج از کشور حاکی از این است که پژوهش‌هایی در زمینه توانمندسازی معلولین انجام شده است. با این وجود مطالعات سیستماتیک و نظام‌مند اندکی در مورد توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه معلولین و راهبردهای توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه معلولین به ویژه با رویکرد کیفی و داده‌بنیاد صورت پذیرفته است. بر این اساس، این مطالعه سعی دارد تا این شکاف نظری و تحقیقاتی را تا حدودی برطرف نموده و راهبردهایی جهت توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه معلولین ارائه نماید.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، بنیادی و از نظر رویکرد، کیفی و از نوع اکتشافی و داده‌بنیاد است. جامعه پژوهش را خبرگان دانشگاهی، صاحب‌نظران اداره کل بهزیستی، معلولان جسمی و حرکتی کارآفرین در استان کرمانشاه تشکیل داد. برای تعیین نمونه‌های پژوهش، از روش نمونه‌گیری نظری و هدفمند استفاده شد. ملاک تعیین حجم نمونه، تحقق قاعده اشباع نظری بود که بعد از مصاحبه ۱۴، حاصل گردید. برای گردآوری داده‌های پژوهش، از مصاحبه نیمه ساختاریافته و عمیق استفاده شد. مدت زمان انجام مصاحبه بین ۳۰ تا ۶۰ دقیقه متغیر بود.

جدول ۱. مشخصات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان در پژوهش

کد مصاحبه شونده	سن	جنسیت	تحصیلات	زمان مصاحبه
E1	۴۷	مرد	کارشناسی ارشد	۴۰ دقیقه
E2	۳۶	زن	کارشناسی	۵۰ دقیقه
E3	۴۵	مرد	کارشناسی	۵۰ دقیقه
E4	۵۰	مرد	کارشناسی ارشد	۴۰ دقیقه
E5	۴۹	مرد	دکتری تخصصی	۴۵ دقیقه
E6	۵۴	مرد	کارشناسی ارشد	۶۰ دقیقه
E7	۶۰	مرد	دکتری تخصصی	۳۵ دقیقه

۴۰ دقیقه	کارشناسی	مرد	۴۴	E8
۴۰ دقیقه	کارشناسی	مرد	۵۱	E9
۵۰ دقیقه	کارشناسی ارشد	مرد	۴۷	E10
۴۰ دقیقه	کارشناسی ارشد	زن	۵۳	E11
۳۰ دقیقه	کارشناسی ارشد	مرد	۵۰	E12
۴۰ دقیقه	کارشناسی ارشد	مرد	۴۶	E13
۴۵ دقیقه	کارشناسی	مرد	۶۰	E14

پس از کسب اطلاعات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان در پژوهش، پرسش‌های اصلی که به عنوان راهنمای مصاحبه-ها طراحی شده بودند و پاسخ‌های باز و تفسیری داشتند، نظیر «عوامل علی تأثیرگذار در توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه افراد دارای معلولیت‌های جسمی و حرکتی کدامند؟»، «پدیده محوری در توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه افراد دارای معلولیت‌های جسمی و حرکتی کدام است؟»، «عوامل زمینه‌ای تأثیرگذار در توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه افراد دارای معلولیت‌های جسمی و حرکتی کدامند؟»، «عوامل مداخله‌گر تأثیرگذار در توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه افراد دارای معلولیت‌های جسمی و حرکتی کدامند؟»، «راهبردهای توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه افراد دارای معلولیت‌های جسمی و حرکتی کدامند؟»، و «پیامدهای توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه افراد دارای معلولیت‌های جسمی و حرکتی کدامند؟» پرسیده شد. بر اساس روش داده‌بنیاد، روند تجزیه و تحلیل حاصل از پژوهش، هم‌زمان با جمع‌آوری داده‌ها، در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی صورت گرفت. به منظور اطمینان از روایی، اعتباربخشی، صحت و استحکام داده‌های پژوهش، از معیارهای چهارگانه لینکلن و گوبا استفاده شد (Lincoln & Guba, 1985).

جدول ۲. معیارهای ارزیابی روایی پژوهش

معیارها	شرح اقدامات
قابلیت اعتبار	از روش‌هایی نظیر درگیری طولانی مدت پژوهشگران با موضوع به مدت شش ماه، تکنیک کنترل اعضاء و استفاده از روش‌های چندگانه گردآوری داده‌ها (روش مثلث‌سازی) از قبیل یادداشت‌برداری، ضبط صدا، مشاهده حالات و تجارب زیسته، چک کردن دست‌نوشته‌ها توسط مشارکت‌کنندگان در پژوهش استفاده گردید.
انتقال‌پذیری	جهت افزایش قابلیت انتقال‌پذیری و تناسب، توصیف دقیق کلیه فرایندهای پژوهش به منظور فراهم آوردن امکان مسیر پژوهش و خصوصیات جامعه مورد مطالعه برای سایرین، استفاده از روش نمونه‌گیری با بیشترین تنوع و با انتخاب نمونه‌هایی که بیشترین آگاهی را داشتند، مورد توجه قرار گرفت.
قابلیت اطمینان	با مستند کردن مصاحبه‌ها شامل فایل صوتی و متن دست‌نویس، کدگذاری مجدد متن چند مصاحبه به فاصله چند روز توسط پژوهشگران و مقایسه نتایج با اولین کدگذاری جهت دستیابی به گداهای مشترک تأیید گردید.
قابلیت تصدیق	به منظور ارزیابی قابلیت تصدیق، از بازنگری چند تن از استادان خبره در زمینه پژوهش‌های کیفی جهت دستیابی به نتایج مشترک استفاده شد.

جهت سنجش پایایی، از روش پایایی بازآزمون استفاده شد. در این پژوهش با استفاده از روش پایایی هولستی میزان تطابق کدگذاری‌ها مشخص گردید. رابطه ضریب توافق کدگذاری به روش هولستی عبارت است از:

$$\text{رابطه (۱): } PAO = 2M / (N1 + N2) : 2 \times 54 / (60 + 56) = 0.93$$

پایایی)، M تعداد موارد کدگذاری شده توسط دو کدگذار است که بین آن‌ها توافق وجود داشته باشد. N1 تعداد کلی موارد کدگذاری شده توسط کدگذار نخست است و N2 تعداد موارد کدگذاری شده توسط کدگذار دوم است. این رقم بین صفر (هیچ توافق) تا یک (توافق کامل) متغیر است. در صورتی که خروجی رابطه بیش از ۸۰ درصد باشد، پایایی تحلیل مصاحبه‌ها حاصل می‌شود (RollHansen, 2009). در این پژوهش، از بین مصاحبه‌های انجام شده، سه مصاحبه به صورت تصادفی انتخاب و هر یک توسط کدگذار مستقل، کدگذاری شد. تعداد کل کدها توسط کدگذار نخست برابر ۶۰، تعداد کل کدها توسط کدگذار دوم برابر ۵۶ و تعداد کل توافقات بین کدگذاری‌های انجام شده، برابر ۵۴ بود. پایایی مصاحبه‌های انجام شده با استفاده از رابطه (۱) برابر ۹۳ درصد است. با توجه به اینکه میزان پایایی بیشتر از ۸۰ درصد است، بنابراین قابلیت اعتماد کدگذاری‌ها مورد تأیید است.

یافته‌های پژوهش

کدگذاری باز: طی کدگذاری باز، داده‌ها چندین بار مرور شدند و از طریق فهرست کردن نکات کلیدی بیان‌شده توسط پاسخ‌گویان، به هر نکته یک برچسب یا کد نسبت داده شد. پژوهشگر با مراجعه به کدهای استخراج شده از مصاحبه‌ها و با مطالعه عمیق متن مصاحبه‌ها، کدهایی را که به یک مفهوم اشاره داشتند و در یک طبقه قرار می‌گرفتند، در یک مفهوم قرار دادند و سپس مفاهیم مرتبط با یک مقوله را نیز در سطحی انتزاعی‌تر، در یک مقوله قرار دادند. به علت ازدیاد سطرهای جدول، صرفاً به ارائه خلاصه‌ای از کدهای باز در جدول شماره ۳ بسنده شده است. نتایج حاصل از کدگذاری باز نشان داد که تعداد ۳۸۰ مفهوم از متن مصاحبه‌ها استخراج و در قالب ۵۲ کد باز دسته‌بندی شدند.

جدول ۳. کدگذاری باز و مفهوم‌سازی برخی از داده‌های حاصل از مصاحبه‌های پژوهش (منبع: یافته‌های پژوهشگر)

مصاحبه	عبارت معنایی	کد باز
E9	طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی که به افراد دارای معلولیت مهارت‌های رهبری، تصمیم‌گیری، و مدیریت کارآفرینی را آموزش می‌دهد تا بتوانند نقش‌های مدیریتی و رهبری را در کسب و کارهای خود ایفا کنند.	
E11	برای طراحی مؤثر آموزش‌های مهارت‌های رهبری و مدیریت برای افراد دارای معلولیت جسمی و حرکتی، باید به نیازها و محدودیت‌های خاص این افراد توجه کرد.	
E6	طراحی دوره‌های آموزشی باید شامل مواد آموزشی قابل دسترسی و روش‌های تدریس متنوع باشد که به نیازهای مختلف پاسخ دهد.	آموزش مهارت‌های رهبری
E10	استفاده از فناوری‌های کمکی، مانند نرم‌افزارهای صفحه‌خوان و ابزارهای دسترسی ویژه، می‌تواند به تسهیل فرایند یادگیری کمک کند.	و مدیریت
E3	فراهم کردن محیط‌های آموزشی فراگیر و ارائه پشتیبانی فردی به افراد دارای معلولیت می‌تواند	

مصاحبه	عبارت معنایی	کد باز
	به افزایش اثربخشی آموزش‌ها کمک کند.	
E7	راهبردهای ارتقاء مهارت‌های رهبری و مدیریت برای افراد دارای معلولیت می‌تواند شامل چندین جنبه باشد.	
E13	توسعه و حمایت از کسب و کارهای اجتماعی که علاوه بر سودآوری، اهداف اجتماعی مانند اشتغال‌زایی برای افراد دارای معلولیت را نیز دنبال می‌کنند.	
E2	کسب و کارهای اجتماعی می‌توانند به توانمندسازی افراد دارای معلولیت جسمی و حرکتی از طریق فراهم کردن فرصت‌های شغلی و حرفه‌ای، ایجاد محیط‌های کاری قابل دسترسی و مناسب، و ارتقاء اجتماعی کمک کنند.	
E8	کسب و کارهای اجتماعی با تمرکز بر اهداف اجتماعی و اقتصادی، می‌توانند برنامه‌های آموزشی، مهارت‌آموزی، و مشاوره‌ای برای افراد دارای معلولیت ارائه دهند.	
E11	با ایجاد شرایط کاری مناسب و انعطاف‌پذیر، کسب و کارهای اجتماعی می‌توانند به این افراد امکان دهند تا در محیط‌های کاری فعال و مستقل مشارکت کنند.	
E3	استخدام افراد معلول می‌تواند مزایای زیادی به همراه داشته باشد؛ از جمله افزایش تنوع و نوآوری در تیم‌های کاری، بهبود تصویر عمومی و برند کسب و کار، و دستیابی به حمایت‌های دولتی و مالیاتی.	کسب و کارهای اجتماعی
E10	بهره‌برداری از این مزایا، کسب و کارها می‌توانند برنامه‌های استخدامی و آموزشی ویژه‌ای برای افراد دارای معلولیت ایجاد کنند و همچنین از مزایای قانونی و مشوق‌های مالیاتی مرتبط با استخدام این افراد استفاده کنند.	
E12	ارائه محیط‌های کاری مناسب و اجرای سیاست‌ها می‌تواند به جذب و حفظ کارکنان با معلولیت کمک کند.	
E5	تشویق به تشکیل تعاونی‌های کسب و کار که در آن‌ها افراد دارای معلول می‌توانند با یکدیگر همکاری کنند و منابع و مهارت‌های خود را به اشتراک بگذارند.	
E8	این مدل می‌تواند قدرت چانه‌زنی و دسترسی به بازارها را افزایش دهد.	
E11	ایجاد تعاونی‌های کارآفرینی می‌تواند نقش مهمی در توانمندسازی افراد دارای معلول ایفا کند.	
E15	تعاونی‌ها، با توجه به ساختار مشارکتی و همگانی خود، فرصت‌هایی منحصر به فرد برای اشتغال و کارآفرینی ارائه می‌دهند.	
E9	تعاونی‌ها می‌توانند به افراد معلول کمک کنند تا با همکاری و مشارکت در ایجاد و مدیریت کسب و کارهای مشترک، به استقلال مالی و اجتماعی برسند.	
E1	توسعه تعاونی‌های کارآفرینی می‌تواند با ارائه آموزش‌های تخصصی و مشاوره‌های حرفه‌ای برای اعضای آن‌ها آغاز شود.	ایجاد تعاونی‌های کارآفرینی
E12	آموزش‌ها می‌توانند شامل مهارت‌های کارآفرینی، مدیریت مالی، و استفاده از فناوری‌های نوین باشد که به توانمندسازی افراد دارای معلولیت در راه‌اندازی و اداره کسب و کارهای خود	

مصاحبه	عبارت معنایی	کد باز
	کمک کند.	
E14	ایجاد بسترهای حمایتی مانند تسهیلات مالی، منابع مشاوره‌ای و زیرساخت‌های فنی می‌تواند به موفقیت این تعاونی‌ها کمک کند.	
E5	ایجاد برنامه‌های منتورینگ که در آن افراد دارای تجربه و موفقیت در کسب و کار، به‌عنوان راهنما به افراد دارای معلولیت کمک می‌کنند تا چالش‌های خود را شناسایی و برطرف کنند.	
E9	برنامه‌های منتورینگ ویژه می‌توانند با ارائه مشاوره‌های فردی، راهنمایی‌های حرفه‌ای و پشتیبانی مستمر به توانمندسازی افراد دارای معلولیت جسمی و حرکتی کمک کنند.	
E13	منتورها می‌توانند به این افراد در شناسایی و تقویت نقاط قوت، مدیریت چالش‌ها و بهره‌برداری از فرصت‌های موجود کمک کنند.	
E9	از طریق اشتراک تجربه‌های خود و ارائه راهنمایی‌های کاربردی، منتورها می‌توانند به کارآفرینان و متخصصان دارای معلولیت کمک کنند تا به اهداف شغلی و حرفه‌ای خود دست یابند و در مسیر پیشرفت خود با اعتماد به نفس بیشتری حرکت کنند.	
E7	در انتخاب منتور برای برنامه‌های منتورینگ ویژه، باید ویژگی‌هایی مانند تجربه و تخصص در زمینه‌های مرتبط با نیازهای فردی، آگاهی و حساسیت نسبت به چالش‌های خاص افراد دارای معلولیت، و توانایی برقراری ارتباط مؤثر در نظر گرفته شود.	برنامه‌های منتورینگ ویژه
E1	منتورها باید توانایی ارائه راهنمایی‌های عملی و استراتژیک، و ایجاد محیطی حمایتی و انگیزشی برای متمرکز شدن بر روی اهداف فردی و حرفه‌ای داشته باشند.	
E3	آموزش و آگاهی در مورد نیازها و محدودیت‌های خاص افراد نیز می‌تواند به بهبود کیفیت کمک کند.	
E14	ایجاد مراکز شتاب‌دهنده و انکوباتورهای کسب و کار که به‌طور خاص برای حمایت از استارت‌آپ‌ها و کسب و کارهای نوپای افراد دارای معلولیت طراحی شده‌اند.	
E2	انکوباتورها و شتاب‌دهنده‌های اختصاصی می‌توانند نقش حیاتی در توانمندسازی کارآفرینان دارای معلولیت جسمی و حرکتی از طریق ارائه منابع و حمایت‌های ویژه‌ای ایفا کنند.	
E6	نهادهای می‌توانند به این کارآفرینان کمک کنند تا با ارائه مشاوره‌های تخصصی، آموزش‌های فنی و مدیریتی، و فراهم کردن زیرساخت‌های لازم برای راه‌اندازی و توسعه کسب و کارها، به اهداف تجاری خود دست یابند.	انکوباتورها و شتاب‌دهنده‌های اختصاصی
E11	از طریق فراهم کردن شبکه‌های ارتباطی و فرصت‌های همکاری با دیگر کارآفرینان و سرمایه‌گذاران، می‌توانند به افزایش شانس موفقیت و رشد کسب و کارهای آنان کمک کنند.	
E1	در طراحی و اجرای انکوباتورها و شتاب‌دهنده‌های اختصاصی برای افراد دارای معلولیت، باید به ویژگی‌های خاصی توجه شود.	
E13	این ویژگی‌ها شامل طراحی فضاهای فیزیکی و مجازی قابل دسترس، ارائه آموزش‌ها و منابع متناسب با نیازهای خاص این افراد، و استفاده از فناوری‌های کمکی است.	

مصاحبه	عبارت معنایی	کد باز
E7	باید برنامه‌های مشاوره‌ای و حمایتی متناسب با شرایط فردی و نیازهای ویژه کارآفرینان طراحی شود و تیم‌های مشاور و مربی باید آموزش دیده و آگاه به چالش‌های خاص افراد دارای معلولیت باشند.	
E5	استفاده از شبکه‌های اجتماعی و ابزارهای دیجیتال برای ترویج و حمایت از کسب و کارهای افراد دارای معلولیت، با بهره‌گیری از کمپین‌های همیاری و حمایت‌های مردمی.	
E9	بازاریابی اجتماعی و همیاری می‌توانند نقش مهمی در توانمندسازی افراد معلول ایفا کنند.	
E14	برای استفاده مؤثر از بازاریابی اجتماعی در این زمینه، می‌توان به توسعه کمپین‌های آگاهی‌بخشی اشاره کرد که مشکلات و نیازهای این افراد را به تصویر کشیده و به ارتقاء درک عمومی کمک می‌کند.	
E7	کمپین‌ها می‌توانند از رسانه‌های اجتماعی بهره‌برداری کنند و از شخصیت‌های عمومی و تأثیرگذاران برای جلب توجه و حمایت به مسائل مرتبط با افراد دارای معلولیت استفاده کنند.	
E11	برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی برای نهادهای مختلف و جامعه عمومی می‌تواند به ارتقاء شمول و نحوه حمایت از افراد دارای معلولیت کمک کند.	بازاریابی اجتماعی و همیاری
E1	همیاری اجتماعی نیز می‌تواند نقش‌های کلیدی در توانمندسازی افراد دارای معلولیت داشته باشد.	
E7	نقش‌ها شامل ایجاد و تقویت شبکه‌های حمایتی و منابع اجتماعی برای دسترسی به فرصت‌های شغلی، آموزشی و اجتماعی است.	
E6	توسعه و راه‌اندازی پلتفرم‌های آنلاین که به‌طور خاص برای محصولات و خدمات ارائه شده توسط افراد دارای معلولیت طراحی شده‌اند.	
E13	این پلتفرم‌ها می‌توانند به تسهیل فروش و بازاریابی محصولات کمک کنند و به آن‌ها امکان رقابت در بازارهای گسترده‌تر را بدهند.	
E9	پیاده‌سازی استانداردهای دسترس‌پذیری وب اطمینان از اینکه پلتفرم برای افراد با انواع معلولیت‌ها قابل استفاده است.	
E7	طراحی رابط کاربری و تجربه کاربری متناسب با نیازهای خاص، شامل امکاناتی مانند بزرگ‌نمایی متون، تغییر رنگ‌ها برای افراد نابینا یا کم‌بین، و قابلیت‌های کنترل با کیبورد برای افرادی که مشکلات حرکتی دارند.	پلتفرم‌های تجارت الکترونیک
E13	تضمین سازگاری با فناوری‌های کمکی مانند صفحه‌خوان‌ها و دستگاه‌های ورودی ویژه که افراد دارای معلولیت ممکن است استفاده کنند.	اختصاصی
E2	انجام آزمون‌های دسترس‌پذیری و دریافت بازخورد از کاربران دارای معلولیت برای بهبود مداوم پلتفرم و رفع مشکلات احتمالی.	

کدگذاری محوری: کدگذاری محوری، فرایند ربطدهی مقوله‌ها به زیرمقوله‌ها و پیوند دادن مقوله‌ها در سطح ویژگی‌ها و ابعاد است. بر این اساس، طی فرایند کدگذاری محوری، مقایسه نظری مداوم و همزمان میان مقوله‌ها انجام گرفت تا روابط میان مقوله‌های فرعی و اصلی توسعه داده شود. به این ترتیب، مقوله‌های به دست آمده از فرایند کدگذاری باز، در شش دسته شامل مقوله محوری، عوامل علی، عوامل زمینه‌ای، عوامل مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها شکل گرفت. بر این اساس، در این مرحله، مفاهیم به دست آمده در بخش قبل، به صورت مقوله‌های فرعی و اصلی استخراج شده و به تولید مقوله پرداخته شد.

جدول ۴. مقوله‌های حاصل از کدگذاری باز و کدگذاری محوری (منبع: یافته‌های پژوهشگر)

ردیف	کدهای باز	کدهای محوری	مقولات	
۱	نوآوری در محصولات و خدمات	شبکه‌سازی و نوآوری	عوامل علی	
۲	استفاده از فن‌آوری‌های نوین			
۳	تشویق به همکاری‌های مشترک			
۴	ایجاد شبکه‌های حمایتی			
۵	قوانین حمایتی			
۶	وام‌ها و کمک‌های مالی			
۷	محیط‌های کاری دسترس‌پذیر			تسهیلات و زیرساخت‌های مناسب
۸	امکانات فیزیکی و الکترونیکی			
۹	آموزش از راه دور			آموزش و مهارت‌آموزی
۱۰	دسترسی به آموزش مناسب			
۱۱	تحریم‌ها و محدودیت‌های اقتصادی	تغییرات اقتصادی	عوامل زمینه‌ای	
۱۲	نوسانات اقتصادی			
۱۳	حمایت از برندینگ و بازاریابی	آگاهی و پذیرش		
۱۴	افزایش آگاهی عمومی			
۱۵	حقوق و قوانین ضد تبعیض	سیاست‌ها و قوانین دولتی		
۱۶	نهادهای حمایتی			
۱۷	برنامه‌های دولتی			
۱۸	قوانین حمایتی			
۱۹	حمایت خانوادگی و اجتماعی	عوامل اقتصادی-اجتماعی		
۲۰	نگرش‌های اجتماعی			
۲۱	بیکاری و فقر			
۲۲	سطح درآمد و منابع مالی			
۲۳	تغییرات آب و هوایی	عوامل محیطی و طبیعی	عوامل مداخله‌گر	
۲۴	بلاای طبیعی			
۲۵	تعامل نهادهای مختلف	نهادهای جامعه مدنی		
۲۶	تغییرات در حمایت‌های سازمانی			

ردیف	کدهای باز	کدهای محوری	مقولات
۲۷	توانایی های فردی	عوامل فردی و روان شناختی	مقولات
۲۸	سلامت روان و انگیزه		
۲۹	تحولات فرهنگی	تغییرات اجتماعی و فرهنگی	مقولات
۳۰	تغییر در نگرش های اجتماعی		
۳۱	انعطاف در راهبردها	برنامه های ارزیابی	مقولات
۳۲	ارزیابی تأثیرات و نتایج		
۳۳	نوآوری در طراحی و تولید	طراحی برای بازارهای خاص	مقولات
۳۴	محصولات و خدمات تخصصی		
۳۵	مهارت های ارتباطی	توسعه مهارت های نرم	مقولات
۳۶	آموزش مهارت های رهبری و مدیریت		
۳۷	کارآفرینی اجتماعی	ترویج مدل های تعاونی	راهبردها
۳۸	ایجاد تعاونی های کارآفرینی		
۳۹	برنامه های منتورینگ ویژه	پلتفرم های مخصوص	راهبردها
۴۰	انکوباتورها و شتاب دهنده های اختصاصی		
۴۱	بازاریابی اجتماعی و همیاری	پلتفرم های تجارت الکترونیک اختصاصی	راهبردها
۴۲	پلتفرم های تجارت الکترونیک اختصاصی		
۴۳	شبکه سازی بین المللی	همکاری های بین المللی	راهبردها
۴۴	برنامه های تبادل فرهنگی		
۴۵	کاهش وابستگی به حمایت های دولتی و اجتماعی	افزایش استقلال اقتصادی	راهبردها
۴۶	تقویت خوداشتغالی		
۴۷	ارتقاء سطح رفاه	بهبود کیفیت زندگی	نتایج
۴۸	افزایش رضایت مندی		
۴۹	افزایش حضور در جامعه	تحوالات اقتصادی	نتایج
۵۰	کاهش انزوای اجتماعی		
۵۱	افزایش تنوع و نوآوری در بازار	تحوالات اقتصادی	نتایج
۵۲	افزایش اشتغال		

نتایج حاصل از کدگذاری باز و محوری در رابطه با عوامل علی، عوامل زمینه‌ای، عوامل مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها به صورت شمایی از خروجی نرم‌افزار که نمایانگر دسته‌بندی‌های مربوطه است در شکل شماره ۱ ارائه شده است.

Code System	Docu...	Docu...	Docu...	Docu...	Docu...	SUM
مهندسازی مهارت های کسب و کار افراد معلول						0
پیامدها						0
تحولات اقتصادی	■					15
بهبود کیفیت زندگی	■					29
افزایش استقلال اقتصادی	■					13
راهبردها						0
همکاری های بین المللی		■				16
برنامه های ارزیابی		■				16
طراحی برای بازارهای خاص		■				17
توسعه مهارت های نرم		■				15
ترویج مدل های تعاونی		■				15
پلتفرم های مخصوص		■				27
عوامل مداخله گر						0
عوامل محیطی و طبیعی			■			13
نهادهای جامعه مدنی			■			14
عوامل فردی و روان شناختی			■			14
تغییرات اجتماعی و فرهنگی			■			13
عوامل زمینه ای						0
تغییرات اقتصادی			■			15
آگاهی و پذیرش				■		15
سیاست ها و قوانین دولتی				■		32
اقتصادی-اجتماعی				■		27
عوامل علی						0
شبکه سازی و نوآوری					■	20
حمایت مالی و قانونی					■	21
تسهیلات و زیرساخت های مناسب					■	15
آموزش و مهارت آموزی					■	18
SUM	57	106	69	59	89	380

شکل ۱. کدگذاری محوری و فراوانی کدها در طبقات (منبع: یافته های پژوهشگر)

کدگذاری انتخابی: در این مرحله پژوهشگران بر اساس نتایج کدگذاری باز و محوری به ارائه نظریه مبادرت نمودند و پدیده محوری را به شکلی نظام مند به دیگر مقوله ها پیوند داده و روابط در قالب یک روایت مطرح گردید. افزون بر این، با کنار هم نهادن مقوله ها پیرامون پدیده محوری، یک روایت اصلی براساس نظریه، برای پدیده ی توانمندسازی مهارت های کارآفرینانه ارائه شد. بر این اساس، در ادامه الگوی پارادایمی پژوهش در تصاویر ۲ و ۳ ارائه و روایت نظریه تبیین می گردد.

روایت زیر حاصل کدگذاری انتخابی (خلق نظریه) برای پدیده توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه معلولین است: «مقولاتی نظیر شبکه‌سازی و نوآوری، حمایت مالی و قانونی، تسهیلات و زیرساخت‌های مناسب، آموزش و مهارت‌آموزی برای توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه با نگاه ویژه به افراد دارای معلولیت جسمی و حرکتی ضرورت توجه و پرداختن به پدیده «توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه معلولین» را فراهم نموده‌اند. این مهم در شرایطی حاصل می‌شود که تغییرات اقتصادی، آگاهی و پذیرش، سیاست‌ها و قوانین دولتی، عوامل اقتصادی و اجتماعی به عنوان مقولات زمینه‌ای بر روی پدیده محوری توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه معلولین تأثیر می‌گذارند. از سوی دیگر، عوامل مداخله‌گر نظیر عوامل محیطی و طبیعی، نهادهای جامعه مدنی، عوامل فردی و روان‌شناختی، تغییرات اجتماعی و فرهنگی به عنوان عوامل محدودکننده پدیده توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه، بر روی راهبردهای توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه معلولین تأثیر می‌گذارند. راهبردهای توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه معلولین شامل برنامه‌های ارزیابی، طراحی برای بازارهای خاص، توسعه مهارت‌های نرم، ترویج مدل‌های تعاونی، پلتفرم‌های مخصوص می‌باشد که بر پیامدهای توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه معلولین تأثیر دارد. پیامدهای استفاده از این راهبردها، شامل افزایش استقلال اقتصادی، بهبود کیفیت زندگی و تحولات اقتصادی است».

بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی این پژوهش مفهوم‌پردازی، طراحی و تبیین الگوی پارادایمی توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه با نگاه ویژه به افراد دارای معلولیت جسمی و حرکتی، با استفاده از روش پژوهش کیفی و رویکرد داده‌بنیاد بود. نتایج پژوهش نشان داد که الگوی طراحی شده با ۲۱ شاخص که شامل شرایط علی (شبکه‌سازی و نوآوری، حمایت مالی و قانونی، تسهیلات و زیرساخت‌های مناسب، آموزش و مهارت‌آموزی)، شرایط زمینه‌ای (تغییرات اقتصادی، آگاهی و پذیرش، سیاست‌ها و قوانین دولتی، اقتصادی-اجتماعی)، شرایط مداخله‌گر (عوامل محیطی و طبیعی، نهادهای مدنی، عوامل فردی و روان‌شناختی، تغییرات اجتماعی و فرهنگی) مقوله محوری (توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه معلولین جسمی و حرکتی)، راهبردها (برنامه‌های ارزیابی، طراحی برای بازارهای خاص، توسعه مهارت‌های نرم، ترویج مدل‌های تعاونی و ایجاد پلتفرم‌های خاص)، پیامدها (افزایش استقلال اقتصادی، بهبود کیفیت زندگی و تحولات اقتصادی) تبیین‌کننده عوامل تأثیرگذار بر توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه معلولین جسمی و حرکتی بودند. نتایج این پژوهش با شواهد موجود در مطالعات (Vafaei et al., 2021)، (Nakhaee et al., 2023)، (Vala et al., 2023)، (Talaie et al., 2023)، (Salamzadeh et al., 2020)، (Mang'eni, 2021)، (Amwe & Dala, 2023) و (Barba-Sánchez et al., 2024) همسو می‌باشد. (Vafaei et al., 2021) آمادگی برای تغییر، پیچیدگی فرآیندهای کارآفرینی و الزامات محیطی، شرایط علی تأثیرگذار در کارآفرینی معلولان هستند. (Nakhaee et al., 2023) نتیجه گرفتند که فعالیت‌های کارآفرینی اجتماعی منجر به توانمندسازی معلولین در جهت خودآثربخشی و احساس شایستگی شخصی با قدرت انتخاب و مؤثر بودن در افراد معلول می‌شود. (Vala et al., 2023) نتیجه گرفتند که موانع فردی و محیطی با کارآفرینی معلولین رابطه معناداری دارد و خودباوری در رابطه بین موانع فردی و کارآفرینی معلولین نقش تعدیل‌گری ایفا می‌کند. (Talaie et al., 2023) به این نتیجه دست یافتند که برنامه‌ریزی متمرکز، پاسخگو نبودن این برنامه‌ها به نیاز معلولین، تشخیص ناصحیح در

مددجویان محتاج و نبود انسجام سازمانی در تحلیل گام اول مدل پژوهش و عرضه تسهیلات بر مبنای نیاز، کمبود اعتبارات در تحلیل گام دوم و تبعیض در خدمت‌دهی، همکاری نامناسب سایر ارگان‌ها، نظارت نداشتن بر پرداخت وام و مشکلات مالی مددجویان در تحلیل گام سوم، از جمله عواملی هستند که میزان اثربخشی برنامه‌ها و فعالیت‌های اداره بهزیستی را تحت تأثیر قرار داده است. (Salamzadeh et al., 2020) به این نتیجه دست یافتند که پنج عامل اساسی عوامل نهادی، محیطی، توسعه‌ای، اجتماعی و شخصی، شرایط علی تأثیرگذار بر کارآفرینی معلولین در یک کشور در حال توسعه هستند. افزون بر این، به زعم (Mang'eni, 2021) حمایت‌های دولتی، آموزش‌های کارآفرینی و حمایت اجتماعی مهم‌ترین پیشران‌های رشد کارآفرینی در میان افراد معلول هستند و عدم اعتماد نهادهای دولتی، کمبود زیرساخت‌ها و عدم حمایت مالی، مهم‌ترین عوامل بازدارنده هستند. در پژوهش (Amwe & Dala, 2023) نیز این نتیجه حاصل شد که رویکرد توانبخشی مبتنی بر جامعه، یک استراتژی مناسب برای توانبخشی اجتماعی-اقتصادی و همچنین بهزیستی روانی-اجتماعی افراد با آسیب بینایی محسوب می‌شود. (Barba-Sánchez et al., 2024) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که کارآفرینی افراد دارای ناتوانی ذهنی که کارآفرین شده‌اند، برای کیفیت زندگی، رضایت شغلی و رضایت از زندگی آن‌ها تأثیر مثبت دارد. در ادامه، با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهاد‌های کاربردی به این شرح ارائه می‌گردد. باهدف بکارگیری و اجرای راهبردهای توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینی معلولین، پیشنهاد می‌شود مدیران سازمان‌های متولی نظیر بهزیستی و کمیته امداد به الگوی پارادایمی مستخرج از پژوهش و مؤلفه‌های آن به‌ویژه عوامل علی، عوامل زمینه‌ای و راهبردهای شناسایی شده توجه نمایند. نتایج این پژوهش می‌تواند مبنایی برای مدیران سیاست‌گذاران جهت برنامه‌ریزی برای بهبود قابلیت‌ها و مهارت‌های کارآفرینانه معلولین باشد. همچنین ایجاد یک پلتفرم برخط شبکه‌سازی ویژه کارآفرینان معلول که شامل انجمن‌های گفتگو، جلسات برخط و دوره‌های آموزشی در زمینه نوآوری و کارآفرینی باشد، در این راستا می‌تواند سازنده باشد. همچنین پیشنهاد می‌شود یک صندوق سرمایه‌گذاری مشترک با همکاری دولت و بخش خصوصی که به طور ویژه به کارآفرینان معلول وام‌های کم‌بهره و با تنفس بلندمدت ارائه دهد، راه‌اندازی شود. علاوه بر این، ایجاد یک واحد مشاوره حقوقی در سازمان‌های حمایتی دولتی که به کارآفرینان معلول در زمینه‌های حقوقی مانند ثبت شرکت، معافیت‌های مالیاتی و استفاده از مزایای قانونی کمک کند، می‌تواند به طور مؤثر از آن‌ها حمایت کند. افزون بر این، توسعه مراکز کارآفرینی مجهز به فناوری‌های کمکی و دسترس‌پذیر برای کارآفرینان معلول، به عنوان فضاهای مشترک کاری که امکانات لازم برای کار و همکاری را فراهم می‌آورند، می‌تواند اثربخش باشد. همچنین، ارائه خدمات حمایتی مانند مشاوره فنی و پشتیبانی در این مراکز می‌تواند به تسهیل فرایند کارآفرینی افراد معلول کمک نماید. ایجاد برنامه‌های آموزشی و کارگاه‌های مهارت‌آموزی رایگان یا با هزینه کم که به طور خاص برای افراد معلول طراحی شده‌اند، نیز پیشنهاد می‌گردد. ایجاد یک سامانه اطلاع‌رسانی برخط برای کارآفرینان معلول که به طور منظم اطلاعات مرتبط با تغییرات اقتصادی، نوسانات بازار، فرصت‌های سرمایه‌گذاری و منابع مالی را ارائه دهد، در این راستا می‌تواند سازنده باشد. همچنین، ارائه مشاوره‌های تخصصی و پیش‌بینی‌های اقتصادی در این سامانه می‌تواند به کارآفرینان معلول در تصمیم‌گیری‌های آگاهانه کمک کند. اجرای کمپین‌های آگاهی‌بخشی در رسانه‌های عمومی و شبکه‌های اجتماعی که به معرفی داستان‌های موفقیت‌آمیز کارآفرینان دارای معلولیت بپردازد، پیشنهاد می‌شود. همچنین، برگزاری رویدادهای محلی و ملی با محوریت آگاهی‌بخشی درباره

توانمندی‌های افراد معلول می‌تواند به تعامل بیشتر جامعه با آن‌ها کمک کند. تدوین و اجرای یک برنامه جامع حمایتی دولتی که شامل معافیت‌های مالیاتی، تسهیلات مالی و آموزشی ویژه کارآفرینان معلول باشد، پیشنهاد می‌شود. علاوه بر این، ایجاد و توسعه طرح‌های کسب و کار مبتنی بر شرایط محیطی و طبیعی مناطق مختلف برای کارآفرینان معلول می‌تواند مؤثر باشد. همچنین، تجهیز این مناطق به زیرساخت‌های مقاوم در برابر بلایای طبیعی و امکانات دسترسی‌پذیر، مانند تجهیزات خاص برای افراد معلول در مواجهه با شرایط محیطی نامساعد، می‌تواند به کاهش ریسک‌های محیطی و افزایش بهره‌وری این افراد کمک کند. راه‌اندازی تعاونی‌های کارآفرینی که به طور ویژه برای افراد معلول طراحی شده‌اند، پیشنهاد می‌شود. ارائه مشوق‌ها و تسهیلات مالی برای تشویق افراد به مشارکت در این تعاونی‌ها، می‌تواند به رشد و توسعه آن‌ها کمک کند. در ادامه، برای پژوهش‌های آتی پیشنهاد می‌شود که به بررسی الگوهای توانمندسازی کارآفرینانه معلولان در مناطق جغرافیایی مختلف مبادرت نمایند. همچنین، بررسی تأثیر عوامل فرهنگی و اجتماعی بر توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه معلولین پیشنهاد می‌شود. مطالعه در این زمینه می‌تواند به درک بهتر موانع و فرصت‌های خاص فرهنگی و اجتماعی در توانمندسازی افراد دارای معلولیت کمک کند. ارزیابی الگوهای موفق جهانی در توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه معلولین و نحوه تطبیق آن‌ها با شرایط بومی کشور یا منطقه، پیشنهاد قابل بررسی دیگر است. پیشنهاد می‌شود تأثیر فناوری‌های نوین و ابزارهای دیجیتال بر توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه معلولین مورد بررسی قرار گیرد. این بررسی می‌تواند شامل بررسی تأثیر فناوری‌هایی مانند آموزش برخط، اپلیکیشن‌های موبایل، و پلتفرم‌های دیجیتال بر ارتقاء مهارت‌های کارآفرینانه و ایجاد فرصت‌های جدید برای افراد دارای معلولیت باشد. پیشنهاد می‌شود که پژوهش‌های آتی به تحلیل هزینه-فایده برنامه‌های توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینانه بپردازند. این مطالعه می‌تواند به بررسی بازده سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در این برنامه‌ها، میزان اثرگذاری آن‌ها بر بهبود وضعیت اقتصادی و کیفیت زندگی افراد دارای معلولیت، و تحلیل موانع و چالش‌های مالی و عملیاتی کمک کند. با توجه به اینکه پژوهش حاضر در استان کرمانشاه انجام شده است، بنابراین در مطالعات آتی می‌توان الگوی پیشنهادی را در سایر استان‌های کشور بررسی و نتایج آن را با نتایج این پژوهش مقایسه نمایند. در نهایت، این مطالعه با محدودیت‌هایی مواجه بود که به این موارد می‌توان اشاره نمود: نخست آن‌که، این پژوهش در استان کرمانشاه انجام شده است؛ بنابراین، نتایج حاصل از آن را باید با احتیاط به سایر مناطق کشور تعمیم داد. محدودیت دیگر انجام پژوهش به شکل مقطعی و مشکلات در جلب رضایت خبرگان برای مشارکت در پژوهش بود.

تشکر و قدردانی: به این وسیله نویسندگان از کلیه مدیران و کارشناسان اداره کل بهزیستی استان کرمانشاه، خبرگان دانشگاهی و همه کارآفرینان دارای معلولیت که علی‌رغم زندگی پرمشغله و کسب و کار خود، برای شرکت در این پژوهش وقت صرف کردند و در امر گردآوری داده‌های پژوهش همکاری و مشارکت نمودند، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نمایند.

تعارض منافع: هیچ‌گونه تعارض منافع از سوی نویسندگان بیان نشده است.

References

- Amwe, R. A., & Dala, B. G. (2023). Socio-Economic Rehabilitation of Persons with Visual Impairment: A Community based Rehabilitation Approach. *Special Needs Education from the Lens of Interdisciplinary Dialogue: A Festschrift in Honour of Prof. EMEKA D. OZOJI*, 2(2). file:///C:/Users/asus/Downloads/2504-3236-1-PB.pdf
- Barba-Sánchez, V., Salinero, Y., Jiménez Estévez, P., & Ruiz-Palomino, P. (2024). How entrepreneurship drives life satisfaction among people with intellectual disabilities (PwID): a mixed-method approach. *Management Decision*, 62(2), 426-449. <https://doi.org/10.1108/MD-11-2022-1568>
- Caldwell, K., Harris, S. P., & Renko, M. (2016). Social entrepreneurs with disabilities: Exploring motivational and attitudinal factors. *Canadian Journal of Disability Studies*, 5(1), 211-244. <https://doi.org/10.15353/cjds.v5i1.255>
- Dakung, R. J., Bell, R., Orobia, L. A., Dakung, K. R., & Yatu, L. N. (2023). Passion and intention among aspiring entrepreneurs with disabilities: the role of entrepreneurial support programs. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 30(7), 1241-1263. <https://doi.org/10.1108/JSBED-01-2023-0019>
- Darcy, S., Collins, J. & Stronach, M. (2022). Entrepreneurs with disability: Australian insights through a social ecology lens, *Small Enterprise Research*, 30 (1), 24-48. <https://doi.org/10.1080/13215906.2022.2092888>
- Ebrahiminejad, M., Sepehrnia, A., & Baqerabadi, M. A. (2016). Identifying and Prioritizing the Barriers to employment of motional disabled people in the private sector from the perspective of entrepreneurs and disabled people with the ANP approach. *MEJDS* 2018; 8:79-79. <https://jdisabilstud.org/article-1-900-fa.html> (In Persian).
- Hsieh, Y. C., Molina, V. M. J., & Weng, J. (2019). The road to entrepreneurship with impairments: A challenges-adaptive mechanisms-results model for disabled entrepreneurs. *International Small Business Journal*, 37(8), 761-779. <https://doi.org/10.1177/0266242619867>
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publication. https://books.google.com/books/about/Naturalistic_Inquiry.html?id=2oA9aWINEooC
- Mang'eni, E. (2021). Factors influencing the growth of entrepreneurship among persons with disabilities in Nairobi City County, Kenya (Doctoral dissertation, University of Nairobi).
- Nakhaee, A., Nejad Mohammad, E., & Shahmansouri, S. (2023). A review of the role of social entrepreneurship in empowerment and employment of the disabled. *Entrepreneurship Knowledge*, 4(2): 11-23. <https://791107?FullText=FullText>. (In Persian).
- National Welfare Organization (2024). <https://socialwork.r/>, 2024. (In Persian).
- Norstedt, M., & Germundsson, P. (2023). Motives for entrepreneurship and establishing one's own business among people with disabilities: Findings from a scoping review. *Disability & Society*, 38(2), 247-266. <https://doi.org/10.1080/09687599.2021.1919504>
- Raj, VS., Thomas, M. (2015). Effectiveness of training communitybased rehabilitation workers on multiple disabilities: A pilot study. *International Journal of Health & Allied Sciences*. 4(4):259-62. <https://doi.org/10.4103/2278-344X.167654>.
- Roll-Hansen, N. (2009). Why the distinction between basic (theoretical) and applied (practical) research is important in the politics of science (pp. 1750-7960). *London school of Economics and Political Science, contingency and dissent in Science project*.
- Salamzadeh, Aidin, Léo-Paul Dana, Samira Mortazavi, and Morteza Hadizadeh. (2022). Exploring the entrepreneurial challenges of disabled entrepreneurs in a developing country. In *Disadvantaged minorities in business*, pp. 105-128. https://doi.org/10.1007/978-3-030-97079-6_5
- Talaei, M, Rezaei, H, & Parvin, F. (2023). Measuring the effectiveness of programs and activities conducted in the field of sustainable employment. Case study: General welfare department of Kermanshah province. *Quarterly Journal of Social Work*, 12 (3); 52-64. <http://socialworkmag.ir/article-1-788-fa.html>. (In Persian).
- Tiasakul, S., Abdulzاهر, R., & Bazan, C. (2024). Accessibility of Entrepreneurship Training Programs for Individuals with Disabilities: A Literature Review. *Administrative Sciences*, 14(8), 187. <https://doi.org/10.3390/admsci14080187>

- Uddin, M. A., & Jamil, S. A. (2015). Entrepreneurial barriers faced by disabled in India. *Asian social science*, 11(24). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2946999>
- Vaddepalli, S., & Vishwanath, B. (2025). Enterpreneurial Ecosystem in the GCC-Assessing Support Systemfor Women and Disabled Enterprenurs in OMAN. *Machine Intelligence Research*, 19(1), 126-143. <http://machineintelligenceresearchs.com/index.php/mir/article/view/216>
- Vafaei, A., Cheraghali, M., Hosseini, S. M. R., & Mostaghimi, M. (2021). Providing the entrepreneurial model of the disabled people with a creativity and self-employment approach using grounded theory. *Journal of Studies in Entrepreneurship and Sustainable Agricultural Development*, 8(4), 53-72. <https://doi.org/10.22069/jead.2021.19319.1509>. (In Persian).
- Vala, A., deghan, M. R., & moobed, M. (2023). Investigating the relationship between individual and environmental obstacles on the entrepreneurship of disabled people in Yazd province: A study on moderating role of self-confidence. *Iranian journal of management sciences*, 18(70), 115-136. https://journal.iams.ir/article_403.html. (In Persian).

